

ПЪТЯТ КЪМ СЕДЕМТЕ НЕБЕСА

„ПЕЧАТАРЯТ“ НА СИЛВИЯ ТОМОВА

Добринa Топалова

THE ROAD TO THE SEVEN HEAVENS

“THE PRINTER” BY SILVIA TOMOVA

Dobrina Topalova

The prose of Sylvia Tomova doesn't leave the reader in the comfort of cultural cliché and popular mythology of civilization. In "Titus from Nikomedia" she dared to replace a classic question, born around the body idealized mythology - what gives us Christianity - with another, unexpected question - What it took?

And in "The Printer" she continues to ask unexpected questions, to choose surprising perspectives, looking under the hoods of myths unclarified of cultural inertia. And in "The Printer" the narrative easily leaving Bulgarian borders, The Balkan world, gets to the heart of Europe. Silvia Tomova has taste to universal themes.

At the core of her story is always the meeting of the worlds, religions, civilizations between “here” and “beyond”. These meetings give birth to quakes, provide historical attractiveness of the story, but also challenge the people - not to seek out but at herself answers, moral principles, way.

Keywords: The Printer, Yakov Krajkov, Novel, Venice, story

През 1566 г. българинът Яков Крайков купува печатарско ателие във Венеция, отлива си собствен шрифт и вместо да печели добре от популярни издания, за които по това време Републиката предлага добър пазар, впряга всички свои таланти и сили, за да издава богослужбени книги за българи и сърби в поробените земи. Днешните българи не знаят името му. В колективното съзнание така нареченият среднобългарски период на българската книжнина и култура е запомнен като поддържащ, а имената на книжовниците остават в клишето „и други“. Какво става в българската култура век преди „Абагар“, два века преди Паисий – българската историческа проза някак пропуска появата на печатната книга, революция, която променя света. В новия си роман Силвия Томова представя делото на *печатаря-първопроходец, една културна героиня, която не е пресъздавана в българската литература*. Романът среща читателя с един удивителен българин и изтръгва от забравата името му, достойно за най-предната редица на българските будители. Дори само като *културен жест с компенсираща функция* той заслужава уважение, но това далеч не е единственото му достойнство.

За Яков Крайков се знае твърде малко. Тогава, какви възможности стоят пред писателя, който

избира да разкаже историята му? Силвия Томова провокира културната навичност по отношение на книжовника от среднобългарския период. Ако не сте готови да видите един българин от XVI век като ярка ренесансова личност, облечен по последна европейска мода, като стратег в бизнеса, като артист и бохем, който служи на народа си и в същото време обича с цялото си сърце красива куртизанка, спестете си тази книга.

Прозата на Силвия Томова не оставя читателя в комфорта на културното клише и популярната митология на цивилизацията. В „Тит от Никомедия“ тя се осмели да подмени един класически въпрос, родил цял корпус идеализираща митология – какво ни даде християнството – с друг, неочакван въпрос – а какво ни отне? И в „Печатарят“ продължава да задава неочаквани въпроси, да избира изненадващи гледни точки, да търси под качулките на митовите неосветленото от културната инерция. И в „Печатарят“ повествованието с лекота напуска българските граници, балканския свят, стига до сърцето на Европа. Силвия Томова има вкус към универсални сюжети. В ядрото на историите ѝ винаги е срещата на светове, религии, цивилизации, между тук и отвъд. Тези срещи раждат трусове, осигурят историческата атрактивност на сюжета,

но и отправят предизвикателство към човека – да потърси не навън, а у себе си отговори, устои, път.

Житейският път на героя функционира в романа като метафора на пътя на книгата, трансформацията в културата на четенето-писането. Представя преписваческата традиция и гутенберговата преса като *знаци на две културни епохи* – на Средновековието и Ренесанса. Този преход героят преживява в най-буквалния смисъл – от Яков четеца, през Яков преписвача до Яков печатаря. Но темата не се ограничава само в историческата рамка на епохата, а непрекъснато заявява целия си *цивилизационен потенциал* и се измъква от идеологическите маркери на клишето.

Текстът е композиран чрез *непрекъснато редуване на два свята, два живота* – живота на героя във Венеция и живота му в родния край. Класическата биографична хронология се измества от *две визии за пътя*, чиито етапи са оригинално синхронизирани, за да се имплицира безкрайността на пътя, търсенето като универсален определител на духа.

Пътят в родния свят съдържа *всички елементи на приказната структура, която функционира като скрит език*, представя биографичната линия като образец за инициационен растеж, поддържа силова сплав между универсално и индивидуално, за да разкаже *една вечна история в уникална версия*. Пътят отвежда героя в манастира и за пръв път в българската проза се появява *версия на манастирския свят от XVI век*. Два примера от класиката на историческата ни проза представят пространството на манастира два века по-рано и два века по-късно – „Антихрист“ на Е. Станев и „Хилендарския монах“ на Д. Талев. Едно от безспорните достойнства на романа е в това, че Силвия Томова следва *най-високата мяра на българската проза в този тематичен обхват*. Манастирският свят и човекът в расо остават далеч от идеализиращите обработки в рамките на *каноничната опозиция праведност – грях*. Създаден е колективен образ, но без типологично елементаризиране на човешкото, без еднолинеен рисунок на средата. Авторката търси сред монашеството пъстротата на човешкото проявление, дори у герои с епизодично присъствие.

Именно в манастирския свят Яков преживява драматичния сблъсък между *нормата и творческия си устрем, почти смазващото единство на търсенето и каноничното имитацио*. Едно безконечно наизустяване трябва да осигури доктрината: библейският архитект да бъде повтарян в

изкуството в безкрайно количество отпечатъци. Такова е и отношението към човека. Яков Крайков попада в *свят, който обожавя повторението*. Психологическият рисунок постига драматичен израз на преживяванията му: негодувание, пориви на бунт, усещане за смазващо безсмислено страдание и отчайваща самота наред с осъзнаването, че да приеме нормата, това е единственият начин да сбъдне мечтата си, да стане човек на книгите, преписвач.

В контекста на тази драматичност *фигурата на наставника се версифицира*. Монасите нито считат, че е нужно да надникнат в душата на момчето, нито се замислят да подкрепят дарбите му или да признаят успехите му с блага дума. В пространството на манастира съвета на башата свещеник към младия Яков намира все повече потвърждения: „Не търси лукавия, защото един ден ще го срещнеш и не ще го познаеш.“ Напълно противоположен е образът на Сим – един герой, обвит в тайнство, едновременно действителен, видим и за другите, но и образ на видението, изменчив в субективното преживяване на Яков, спасител, който го намира всеки път, когато се загуби по пътя. Сим в пълния смисъл на думата е *човекът на пътя*, посветител в едно пътуване, в което географските точки нямат особено значение. Поетът Сим, източният мъдрец-друговец, човекът, който знае толкова за чудото на буквите и рисуването, е проникновен и обичащ, толкова различен от познатите човешки присъствия, че Яков го мисли за ангел. *Сим е „другият“*, този, който непрекъснато разхлабва хватката на канона и развързва дарбите на Яков. У Яков и в делото му по-късно *остават и двете дири* – на средновековния език на изкуството и живата връзка между твореца и Бога, която в крайна сметка подпомага приобщаването му към ренесансовия свят и го създава като новатор.

Нарушителите на средновековната норма са посветители на Яков, които му помагат да вземе окончателно решение да не става монах. В този смисъл пътят на героя в родния свят, който започва като класическо посвещение, с отвеждането на момчето в манастира, завършва необичайно. Оказва се, че *преминаването през канона е изпитание, в което Яков запазва вярата си, но се еманципира от догмата*. Романът скрито предвестява този финал още в началото си – момчето има първата си незабравима среща със Сим, другият човек на духа и словото, преди постъпването си в манастира.

Начало на второто пътуване – във Венеция, е съдбовният момент в живота на печатаря Яков Крайков, за когото се носят легенди: откупването на правото да издава книги за християните в поробените земи. Отново духовно горене, изпитания, препятствия, за преодоляването на които е нужен бляскав ум, силен дух и устойчивост.

Този свят с пъстри карнавали, с вечните гондоли, със световна слава изглежда коренно различен от родния свят. Но романът непрекъснато обръща двата свята един към друг, провокира ги да се оглеждат един в друг, да се синхронизират в епическото време чрез общи теми, герои, мотиви. Темата за робството изскача най-неочаквано и във Венеция: сблъсъкът на Републиката с Турската империя за свободата на Крит. В ателието на Яков Крайков откриваме част от добре познатия манастирски свят в родните земи и балканската пъстрота в Грачаница. Във Венеция се разгръща темата за любовта му с Лучия, но двете съдбовни за героя пътувания в любовта са композиционно синхронизирани в текста на романа. Гласът на Сим нарежда чудния разказ за седемте небеса в поредица от срещи в българските земи, а във Венеция Яков разказва апокрифната история на Лучия, а по-късно я включва в една от книгите си. В началото на пътя си Яков благоговее пред делото на св. Кирил Философ, а във Венеция разказва на Лучия за него, включва житието му в своя книга, подобно на св. Кирил сам си изнамира буквите. Тази типична за почерка на Силвия Томова техника, *техниката на огледалата* непрекъснато елиминира еднозначността на „другото“, провокира *проникването през форма към същност*, „през“ култа към уникалното, единичното, частното откровено се стреми към универсалното, стаено под извивките на илюзията и привидността.

Името на героя придобива метафоричен смисъл в романа: Крайков – дошъл от забравените покрайнини на европейския свят, но и Яков-Израил – патриарха на дванайсетте израилтянски племена. Име-памет за могъщия огън на духа у човека, способен да преодолее всяка идея за граници: библейският Яков получил името Израил, защото дръзнал да се бори с ангел или самия Бог. И чрез името се задвижва ефектът на огледалото: чрез словото на други герои, които най-дълбоко провиждат у Яков, се напомня за инициационния смисъл на името му. Покрай легендата за името в романа се появява *мотивът за близнаците* в различни версии и огледалото отново се разлюлява. Особено интересен е ефектът по отношение на Сим. Името му е същото като на библейския патриарх, първороден син на Ной. Свещеният текст здраво об-

вързва този персонаж с представата за първия, а името Яков идва от „пета“ – библейският патриарх Яков се родил след брат си и държал петата на близнака си. Библейската нишка в имената на двамата герои имплицира едно духовно родство, „братство“. Яков непрекъснато следва Сим. В края на романа под качулката на Сим няма нищо, зейва мрак, но това не е непременно зловещ намек за смъртта – може би уроците на другия, на близнака вече са усвоени, вече не е нужно присъствието му „отвън“, защото е станал дух от духа на Яков.

Огледалото деликатно събира и „раздвоява“ образа на Яков между светеца и грешника, между монашеството и страстната любов към живота, между смирението и бунта, между греха на Кайн и Авел, между будителя Яков, до аскетизъм предан на духовната си мисия и Яков Белязания, с дивия гняв, с неутолената жажда за вино и любов. Без тази драматична, противоречива цялостност Яков Крайков не би могъл да стори делото си, за което е нужен и висок дух, но и практичност, търговски усет, гъвкавост, находчивост и железен характер в един свят, който твърде много обича парите, твърде ревниво пази завоювания статут и се конкурира с политическа безскрупулност.

Повествованието се създава с реалистичен почерк, който не се чуждее нито от мистичното, нито от приключенския штрих, нито от криминалния детайл. Яков Крайков не е светец, той е човек, който има куража да избере пътя, да следва стъпките на словото, което непрекъснато хвърля мостове между различни небеса – небесата на Стар и Нов завет, небесата на Запада и Изтока, небесата на Средновековието и Ренесанс. Затова в романа *апокрифът* за седемте небеса съединява оптиките на времената, превръща се в *притча на притчите*. Функционира като „език“, като битие, което се „оглежда“ в живота на героя. Запленена от историята за седемте небеса, Лучия съзира у Яков земното отражение на притчата: Яков Крайков възкачва небе след небе, небе след небе, небе след небе, белязан с името на Яков-Израил да създава Божията земя на словото. В последния епизод на романа Яков отново пътува: напуска Венеция, за да избяга от чумата, а в лодката на брега сякаш отново се мярка Сим. Накъде продължава пътя му – от брега на смъртта към нови брегове на спасението? Или към смъртта? Няма еднозначен отговор – отново мистери. Но у читателя остава усещането, че накъдето и да свърне лодката, пътят непременно ще продължи – към ново небе, небе след небе...

